

NILS DAAG:

Reflexioner kring den europeiska revolutionen

Ar 1790 skrev den engelske filosofen Edmund Burke sin berömda "Reflections on the Revolution in France" i form av ett brev "avsett att sändas till en herre i Paris". Tvåhundra år senare fattar den tyskfödde, men i Storbritannien bosatte, Sir Ralf Dahrendorf penan för att delge en herre i Warszawa sin syn på 1989 års europeiska revolution. Resultatet har blivit ett antal tänkvärda resonemang kring revolutioner och det öppna samhället, socialismens död och "den tredje vägen", vägen till frihet samt Tyskland och den framtida europeiska strukturen.

Ralf Dahrendorf: **Reflections on the Revolution in Europe**. Random House 1990

Få personer torde vara bättre skickade att filosofera kring vår kontinents framtid. Dahrendorf har varit tysk minister, EG-kommissionär samt rektor vid London School of Economics. Sedan tre år tillbaka är han rektor vid det internationellt inriktade St Anthony's College i Oxford. Han kan betecknas som en europeisk intellektuell i ordets bästa bemärkelse och har bakom sig en mycket gedigen samhällsvetenskaplig produktion, där han inte tvekat att ta ställning. I Storbritannien kan endast Timothy Garton-Ash göra honom rangen stridig som insiktsfull och fristående bedömare av utvecklingen i Europa.

Att boken utkom för halvtannat år sedan gör den egentligen inte mindre intressant. Det mesta som sägs är av bestående värde och det som känns en smula passé tjänar som en nyttig påminnelse om hur snabb utvecklingen har varit under de se-

naste åren. Exempelvis ägnar Dahrendorf avsevärd energi åt att avråda sin polske vän från tron på en "Tredje väg" mellan kapitalism och kommunism, kanske något i stil med Sverige. Dahrendorf argumenterar att detta "Sverige" gudskelov inte finns i verkligheten. I så fall skulle det vara en blandning mellan Lee Kwan Yews Singapore och Platos republik. Verkligheten är, säger Dahrendorf, "ett fritt land med åtskilligt, fast kanske inte tillräckligt, av ordning, variation och heterogenitet".

Att Dahrendorf ägnar så mycket energi åt att argumentera mot den Tredje vägen hänger naturligtvis samman med att den intellektuella oppositionen i Östeuropa, inte minst i DDR, under de första månaderna av frihet fortfarande drömde om en socialism med mänskligt ansikte. Dahrendorf tar här hjälp av förre finansministern Kjell-Olof Feldt som uppges ha sagt att "om det är så svårt att ge ett begrepp som socialism ett mänskligt ansikte så vill jag inte ha något med det att göra".

Dahrendorfs skildring av orsakerna till 1989 års revolution skiljer sig föga från otaliga andra bedömares: För det första Gorbatsjovs accept av "Sinatra-doktrinen" (som tysk vill Dahrendorf gärna återropa den berömde landsmannen Fredrik den store som menade att "var och en får bli salig på sin fason"). Vidare det faktum att kommunismen aldrig fungerade samt slutligen tryckkokareffekten; nedpressade konflikter kommer förr eller senare att explodera.

En mer originell observation är att revolutionen inte bara ledde till Europas och Tysklands återförening. Detsamma gällde språket. Inget mer orwellskt "Newspeak". Även i framtiden kommer det att behövas tolkar, men ingen "ideologisk

översättning". Språket tjänar inte längre till att bevara två mot varandra stående system. I stället kan samtal och diskussion verkligen få motparten att ändra mening.

Som Timothy Garton-Ash framhållit är det gamla beprövade idéer som nu åter kommit till heders i Centraleuropa. Den viktigaste av dessa är enligt Dahrendorf det öppna samhället som är det verkliga alternativet till alla typer av mer eller mindre dogmatiska system. Författaren är nästan lika kritisk mot marknadsförespråkare som Friedrich von Hayek som han är mot kommunismen. När denna grundläggande konstitutionella skillnad klargjorts, finns det emellertid i praktiken lika många modeller som det finns länder.

Kommunismen är, konstaterar Dahrendorf, tvärtemot vad Marx själv hävdade, ett u-landsfenomen som inte kan överleva, när samhället utvecklas. Det är således kapitalismen som efterträder marxismen och inte tvärtom! Men vad händer då med socialdemokratien, som enligt Dahrendorf väl inte likt realsocialismen är död, men väl utmattad? Ja, ett skäl till socialdemokratins försvagning är att vi alla accepterat en så stor del av dess idégod, exempelvis välfärdsstaten. Vi är på detta sätt alla socialdemokrater.

Den kanske mest bitande kritiken består de europeiska intellektuella som inte haft några svar att ge de nyblivna demokratierna beträffande den bästa vägen mot frihet och välstånd. De flesta har ägnat sin tid åt att förklara händelser som aldrig ägt rum, nämligen övergången från kapitalism till socialism. Men få eller ingen har fram till våra dagar berört frågan om övergången från realsocialism till

marknadsekonomi. De intellektuellas syn på samhället har alltför länge präglats av den oattraktiva treenigheten alienation, utopi och dogmatism, konstaterar Dahrendorf.

Men vad erbjuder då Dahrendorf i stället? Hans svar är en allians mellan konstitutionell liberalism och sociala reformer. Hans egen treenighet är en konstitution som värnar det öppna samhället — men inte detaljreglerar det — och ansvarsmedvetna politiker som tillsammans med medborgarna utformar den praktiska modell som passar det egna landet bäst. Han illustrerar med det västtyska samhällets framväxt efter andra världskriget och konkluderar att den lyckosamma kombinationen av individer med olika roller som Adenauer, Erhardt m fl hade en avgörande betydelse för experimentets framgång. Emellertid finns inget självklart samband mellan demokratiska institutioner och ekonomisk välfärd.

Vilka skall då tillhöra det nya Europa som växer fram? Att USA och Canada trots medlemskap i ESK inte hör dit är självklart. En diskussion om USA:s framtida roll lyser för nästan helt med sin frånvaro, vilket bl a motiveras med att USA:s medverkan i den europeiska revolutionen varit så begränsad. Att Storbritannien och Irland utesluts i modellen som "Brest till Brest" är enligt Dahrendorf oacceptabelt. Det mest kontroversiella är dock att Sovjetunionen inte får plats på hans europakarta. För detta anges tre skäl: Misstänksamheten mot gårdagens hegemonimakt är alltför stark. Landet är ett geografiskt vidsträckt u-land. Slutligen har en militär supermakt ingen plats i det europeiska huset. Man undrar hur Dahrendorf i dag skulle

bedöma en försynt knackning på dörren av delar av det gamla imperiet såsom Ukraina eller Vitryssland? Att de tre baltiska republikerna hör till Europa var självklart redan våren 1990.

Mot slutet av boken varnar Dahrendorf profetiskt för de destruktiva krafter som dväljs i begreppet nationellt självbestämmande. Att tillskriva "folk" rättigheter som egentligen tillhör enskilda indivi-

der är en av den internationella rättens olyckligaste påfund, menar han. Självbestämmande är i bästa fall en underordnad rättighet långt efter mänskliga, politiska och sociala rättigheter. Men vid närmare eftertanke är det ingen rättighet alls utan endast ett krav från populistiska ledare som kan föra sitt folk mot det öppna samhället, men lika gärna ersätta utländskt slaveri med inhemskt tyranni.

PETER OLSSON:

Frihetens stamort på jorden

Det har sagts många gånger förut: Få länder är så lättinfluerade av impulser från USA som Sverige. Till och med 60-talets amerikahat var i långa stycken direktimport från studentrevoltens campus, det var inte från ryskan som kritiska artiklar om USA:s vietnamengagemang översattes.

Göran Rosenberg: Friare kan ingen vara – Den amerikanska idén från revolution till Reagan. Norstedts 1991

Och än fortgår idéimporten, mycket av den liberala ekonomiska renässans som efterträdde radikalismen var lika påverkad av amerikansk debatt.

Lättheten i övertagandet av amerikanska trender är förvånande, vi är ju trots allt tämligen åtskilda från USA i samhällsliv, institutioner och bärande ideal. Även om tusen USA-producerade TV-

serier gjort oss mer förtrogna med amerikanskt småstadsliv än med hur människor lever i Nordtyskland, även om Spielberg i Sverige drar en större publik än de mest kritikerrosade franska filmerna, så är det faktiskt ett främmande land för oss.

Dramat kring utseendet av judge Thomas till ny domare i högsta domstolen var säkerligen djupt förvirrande för de flesta svenskar (och även för dem som tror att vi också har domstolar med jury!).

Vi är förvisso amerikaniserade, men lever snarare i "ett amerikaniserat Östtyskland" än i "den femtioförsta delstaten", för att ta några karaktäristiker av Sverige.

När nu journalisten Göran Rosenberg ger ut sin studie över de idéer som ligger till grund för det amerikanska samhället är det därför en välgärning. Rosenberg